Varga Tamás

A francia külpolitika térvesztése a hidegháború utáni nemzetközi rendszerben

A francia külpolitika a hidegháborúban hatékonyabban működött, mint napjainkban. De Gaulle új külpolitikai, biztonságpolitikai irányvonala a valós súlyánál nagyobb nemzetközi szerepet biztosított Franciaországnak. A Szovjetunió felbomlása és a német újraegyesítés következtében átalakuló nemzetközi térben a francia szerep, befolyás fokozatosan csökkent. Chirac elnöksége a de gaulle-i hagyományok utolsó fellángolása volt. Nicolas Sarkozy elnök már figyelembe vette a megváltozott realitásokat és az amerikai fölény elfogadása lett az új francia külpolitika alapja.

A francia nagyhatalmi politika a második világháborút követően új alapokra helyeződött. A háborút ugyan de jure a győztesek között fejezte be az ország (talán a régi érdemeire való tekintettel, na és Churchillnek köszönhetően), a valóságban viszont inkább hasonlított a legyőzött államokhoz, mint az abszolút győztes Amerikához. A franciák a háborúból győztes veszteségként léptek ki, ami teljes mértékben meghatározta a világháború után megalakult IV. köztársaságuk politikáját. A visszavett afrikai és délkelet-ázsiai gyarmataikon ott folytatták, ahol a háború előtt befejezték. A francia ambíciók a második világháború után a nagyhatalmi státus megtartását irányozták elő a gyarmatbirodalom helyreállítása révén és az ország részvétele által a háború után létrejövő kollektív nemzetközi biztonsági rendszerekben.[1]

A világháború utáni francia biztonságpolitikai kérdések három tényező körül forogtak: megelőzni az esetleg újjáéledő német veszélyt, amely minden más tényezőt megelőzött. Emellett de Gaulle egyetértett abban, hogy ellen kell állni az orosz ambícióknak is. Továbbá a franciák a keleti szovjet és a nyugati angolszász befolyás kiegyensúlyozására egy nyugat-európai szövetség kialakítására törekedtek.[2]

A megváltozott világpolitikai helyzet nem tette lehetővé a klasszikus gyarmati politika folytatását. Amerika a nyugati félteke kizárólagos ura, gazdasági és politikai megfontolásból nem támogatta a gyarmatbirodalmak fennmaradását, a másik világpolitikai tényező, a Szovjetunió pedig kifejezetten támogatta a népek gyarmati uralom alól való felszabadításának programját. A franciák – ellentétben a britekkel – viszont úgy döntöttek, figyelmen kívül hagyva a realitásokat, hogy akár fegyverrel is, de megvédik a birodalmat. Ez vezetett az indokínai, majd az algériai gyarmati háborúhoz is. A francia politikai elit gondolkodását áthatotta a gloire tudata, így képtelen volt reálisan felmérni az új viszonyokat, ezért végződött kudarccal, mind az indokínai háború, majd az 1956-os szuezi válság is. A szuezi válság azért is mérföldkőnek számít, mert az Egyesült Államok itt félreérthetetlenül a nagyhatalmi státus bűvkörében tetszelgő szövetségesei, nevezetesen Nagy-Britannia és Franciaország tudomására hozta, meddig mehetnek el a nemzetközi politikában.

Ez a keserű lecke sok tanulsággal szolgált a későbbiekben.

---

[1] Marie-Claude Smouts, La France a L'ONU: Prémiers roles et second rang (Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1979), 23.p., Michael Brenner and Guillame Parmentier: Reconciable Differences: US-French Relations in the New Era (Brooking Institution 2002.), Gazdag Ferenc: Franciaország története 1945-1995, Zrínyi Kiadó Budapest 1996., Duby, Georges: Francaország története II. – Az új idők 1852-től napjainkig; Osiris Kiadó, 2007.

[2] Frédéric Bozo, La politique étrangere de la France depuis 1945 (Paris: La Découverte, 1997), 6.p.

De Gaulle helyet keres Franciaország számára a világtérképen

1958-ra de Gaulle előtt világossá vált, hogy az addigi, tulajdonképpen a háború előtti francia politika restaurált változata nem tartható tovább, ezért megalapította az ötödik köztársaságot, amelyet a mai politológiai terminológia szerint félprezidenciális jellegű kormányformának szokás nevezni. A valóság viszont az, hogy a tábornok, ellentétben a jelzőket ráakasztó politológusokkal, egy működőképes kormányformát kívánt létrehozni, amely biztosíthatja az ország belpolitikai működőképességét (megszabadít az állandó kormányválságok rémétől) és ezáltal cselekvőképessé válik a nemzetközi színtéren. Nem szabad elfelejteni, hogy relatív gyengesége ellenére Franciaország, mint az ENSZ BT állandó tagja[3], fontos befolyással bírt a nemzetközi politikában. A tábornok az addigi francia külpolitikát átalakította: elismerte Algéria függetlenségét, ezzel lemondott a gyarmatbirodalomról, a felszabadult államokat viszont egy frankofon érdekszférába vonta be, ezúton is biztosítva a francia gazdasági érdekek érvényesülését. Az európai politikában 1963-ban kiegyezett Nyugat-Németországgal, és ezzel megteremtette a francia nemzetközi politika hátterét. Kilépett a NATO katonai szervezetéből (amelynek központja a döntésig Párizsban volt), függetlenítve az ország katonai szervezetét az amerikai gyámkodás alól. A saját atomütőerő révén pedig megerősítette országa középhatalmi státusát.

Az amerikai–francia kapcsolatok kihűlése de Gaulle időszakára tehető. A franciák saját érdekeik által vezérelve döntöttek a németekkel való kiegyezés mellett, akik cserében boldogan vállalták az Európai Közösség finanszírozójának szerepét, míg a franciáknak ez biztosította a hátteret egy aktívabb és önálló nemzetközi szerephez. Az V. köztársaság a világpolitikában mindenütt éreztette jelenlétét Phnom Penhtől Cancunig, Bejrúttól Szarajevóig. Minden francia elnök, aki az ország külpolitikájának vitathatatlan megtestesítője volt, mesterien alkalmazta a gyengeség erővé való átalakításának művészetét a nemzetközi politikai életben. De Gaulle elve – ha egy adott szituációban minél gyengébb vagy, annál kompromisszum-képtelennek kell lenned – ügyesen felhasználva komoly előnnyé vált a francia külpolitika kezében.

A de gaulle-i államszerkezet egyik vitathatatlanul legsikeresebb képviselője Francois Mitterand volt, akit egyszerűen hívtak a történelemben élő embernek is. A szocialista Mitterand az eseményeket történelmi perspektívában szemlélte és nem felejtette el a múlt fontosságát. (Érdekes Mitterand politikai pályaképe is: tűzkeresztes, a Petain-kormányban államtitkár, majd 1943-ban csatlakozik a resistance-hoz és a háború végétől szocialista színekben politizál tovább.)

A hidegháború vége alapjaiban rázza meg a francia külpolitikát

Mitterand elnöki periódusának második részére (1988–1995) esett a hidegháború befejezése és a Szovjetunió szétesése. A szovjet birodalom felbomlásának és a kommunista kihívás

[3] A franciák teljes jogú ENSZ BT tagsága mellett kardoskodott Winston Churchill is, az amerikaiak szemében a klasszikus imperialista megtestesítője, aki szerint így megakadályozható a német militarizmus újjáéledése. Az 1960-as évekig a franciák – meg akarván őrizni cselekvési szabadságukat – nem támogatták az ENSZ-t. Az ENSZ nem támogatta azokat a francia törekvéseket, hogy a Népszövetség által rábízott mandátumterületeket megtartsa. Franciaország 1956-ban és 1960-ban is a pénzügyi válság küszöbére taszította az ENSZ-t, mivel nem volt hajlandó a békefenntartó akciók rá eső részének finanszírozására. In: Marie-Claude Smouts, La France a L'ONU: Prémiers roles et second rang (Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1979 58.p.

megszűnésének a sebessége meglepte a franciákat. Mitterand előre látta a nacionalizmus előretörését és annak következményeit a térségben. Az európai stabilitás szempontjából fontos volt, hogy az olyan többnemzetiségű államalakulatok, mint Jugoszlávia és a Szovjetunió fennmaradjanak, és reformok útján oldják meg a bennük keletkező feszültségeket. Nem nehéz észrevenni, hogy a második világháborút átélt politikusi generáció, amelyhez Mitterand is tartozott, az európai stabilitásra leselkedő legnagyobb veszélyt a régi nacionalizmus feltámadásában látta, sötét álmaiban felrémlett a törzsek konglomerátumává széteső Európa rémképe is, ezért próbálták meg megőrizni a status quo-t mindenáron.

Az új politikai helyzetben azonban a francia elnököt kicsit félrevezette történelmi látásmódja, amikor az új helyzet beható elemzése helyett a régi szövetségekben kereste a helyzet megoldásának kulcsát. Mitterand, Margaret Thatcher brit miniszterelnökkel az oldalán, a német újraegyesítést az utolsó pillanatig meg akarta akadályozni, nem ismerve fel azt a tényt, hogy a szovjetek és az amerikaiak legkésőbb máltai (1988) csúcstalálkozójukon beleegyezésüket adták a német egység létrejöttébe. Ezért volt teljesen hatástalan, amikor az oroszokat bujtogatta, hogy akár fegyveres erővel is akadályozzák meg a két német állam egységét.

A változások az V. köztársaság alapját érintették. Az 1958-tól fogva létező francia külpolitikai stratégia alapja az volt, hogy a nyugati szövetségesi rendszerben természetesen önálló, az amerikaiaktól független hangot üssenek meg a nemzetközi porondon. Az amerikaiakat egy kicsit néha zavarta, de belátták, hogy a franciák a harmadik világban olyan helyekre is elérnek, ahová ők nem, ezért hagyták.

Az újraegyesítés következtében Németország visszanyerte teljes szuverenitását. Ez alapjaiban ingatta meg a de Gaulle és Adenauer által kitalált Európai Közösség koncepcióját, amelyben a gazdaság motorja Németország, a politikát pedig a franciák csinálják.

A franciák számára az Európán belüli hatalmi egyensúly helyreállításának egyik legfontosabb része lett a Maastricht-i szerződés aláírása, a monetáris unió létrehozása, amelynek révén ellensúlyozni vélték a Bundesbank hatalmát[4]. Ezért később le kellett mondani szuverenitásuk bizonyos részeiről, de befolyásukat megtartották az Európai Központi Bankban. A közös kül- és biztonságpolitika, valamint az európai integráció elmélyítése a franciák szemében megakadályozta, hogy a német túlsúly újra érvényre jusson a kontinensen.

Az Európai Közösség bővítése kapcsán a franciák mindig a közösségen belüli hatalmi egyensúlyt tartották szem előtt. De Gaulle mélységesen ellenezte az angolok tagságát, mert az amerikaiak kinyújtott kezét látta benne, és kétszer el is utasította azt. Ezzel szemben Georges Pompidou, a következő elnök, megrettenve a német Ostpolitik sikerétől, az angolok csatlakozásától remélte az egyensúly helyreálltát. Mitterand azért támogatta a spanyol és a portugál csatlakozást a közösséghez, noha a francia mezőgazdaságnak komoly konkurenciát jelentettek, mert úgy vélte, hogy ezen országok csatlakozása ellensúlyozza a németek dominanciáját. Az elképzelés a liberális (tehát amerikai befolyás alatt álló) Európa helyett a Mediterrán térség aktívabb bevonásával egy szociáldemokrata értékek mentén felépülő kontinens megteremtése volt.

Ezeket a célokat a francia diplomácia egyre kevésbé volt képes elérni a közösség növekedése folytán. Párizs nem csak attól tartott, hogy a tagállamok számának növekedésével relatív súlya a közösségen belül csökken, hanem attól is, hogy az Európai Unió egy szabad piaci övezetté silányul, azzá, amit az angolok mindig is szerettek volna.

A belpolitikában az V. köztársaság jobboldala megoszlott a föderális Európát akarók (Valéry d'Estaing UDF-je) és a nemzetek Európáját szorgalmazók között (a gaulle-isták).

[4] Daniel Vernet: The dilemma of French foreign policy; in International Affairs 68, 4 (1992) 658.p.

A francia diplomácia harmadik fontos eleme a harmadik világgal való kapcsolat volt. A csalódások, amelyek a franciákat érték a ’90-es évek elején, kiábrándítóak voltak. Afrika, korábban a francia nagyhatalmi politika játszótere, elveszett. Az emberi jogok kérdése került előtérbe a harmadik világgal való kapcsolatok ürügyén és nem a kontinens borzasztó kilátásai. Franciaország továbbra is a világban betöltött pozíciójának a foglya maradt, ez volt az indoka az I. Öböl-háborúban való részvételének is. Azzal azért tisztában voltak, hogy az ország nem rendelkezik azokkal az erőforrásokkal, amelyekkel ezek a pozíciók megtarthatók, ezért ideje átadni egy részét az Európai Közösségnek.

Roppant érdekes, hogy a de gaulle-i V. köztársaság legnagyobb nemzetközi tekintélyét, befolyását és súlyát az alatt a Francois Mitterrand alatt érte el, akivel a tábornok sosem tudott megbékülni. A csúcsot azonban elég gyorsan, már a kilencvenes években követte a hanyatlás.

A nagy államférfi Mitterandt a gaulle-ista Jacques Chirac váltotta az elnöki székben (voltak már hatalmi társbérletben együtt a nyolcvanas évek második felében, amikor Chirac volt a miniszterelnök). Chirac kvalitásaiban abszolút nem hasonlított nagy elődjéhez, és természetesen példaképéhez sem. Ő nem államférfi, hanem csak egy politikus volt, aki képtelen volt kezelni országa befolyásának rohamos csökkenését a nemzetközi színtéren.

Mivel híján volt a történelmi látásmódnak és a perspektíváknak, nem tudott a megváltozott világban új irányt kijelölni a francia külpolitikának, ezért kénytelen volt teljes mértékben a majd egy emberöltővel korábbi de gaulle-i hagyományokat követni.

Katonapolitika, NATO, EU

A franciák a második világháború után elég gyakran felhasználták a katonai erőt külpolitikai okokból (pl. Indokína, Algéria, Libanon, Szuez). Az 1960-as évektől Franciaország csapatokat állomásoztat olyan területeken, mint Kongó, Csád és Ruanda. A francia katonai erő köszönő viszonyban sincs politikai ambícióival. Az ország geostratégiai helyzete napjainkban megegyezik az 1945-ös állapottal.

A hidegháború befejeződése óta a francia katonai erő korlátai arra ösztökélték a szakértőket, hogy a francia mozgásteret egy közös európai haderő felállításával kitágítsák.

A franciák úgy tekintettek a hidegháború során kialakult bipolaritásra, mint ami nekik stratégia előnyöket és politikai lehetőségeket ad.

Az atlanti szövetség létrehozása megerősítette a francia biztonságot a katonai gyengeség és a növekvő szovjet fenyegetés árnyékában, de aláásta azt a francia törekvést, hogy az ország újra nagyhatalomként lépjen fel a világpolitika színpadára, amit a NATO-ban nem tehetett meg. Ellenezte a német újrafelfegyverzést a NATO keretein belül, helyette a német egységeket egy európai haderő égisze alá vonta volna be, természetesen francia vezetés alatt. Ez mind az USA, mind a németek számára elfogadhatatlan volt.

A hatvanas években de Gaulle igyekezett a francia biztonságpolitikának nagyobb függetlenséget biztosítani az amerikaiak dominálta NATO-tól. Algéria feladása következtében Franciaország megengedhette magának, hogy az amerikaiak harmadik világbeli pozícióját kritizálja. Továbbá az amerikai segédlettel létrejött független nukleáris erőnek köszönhetően újra teljes értékű nagyhatalomnak érezhette magát. Végezetül a NATO-erők jelentősebb integrálására tett amerikai erőfeszítésekre válaszul kilépett a NATO integrált katonai srtuktúrájából. De Gaulle döntése azután született, hogy sikertelen kísérletet tett az atlanti

szövetség reformjára (nagyobb nyugat-európai autonómiát szeretett volna elérni).[6] Az elnök két fronton próbálta ezután céljait megvalósítani: független nukleáris elrettentő erő létrehozása és egy autonóm francia–német vezetésű európai közösség létrehozása.

Franciaország posztkoloniális örökségét Észak-Afrikában, a Közel-Keleten és Fekete-Afrikában jelezte a szoros gazdasági kapcsolatok fennmaradása, katonai segítség nyújtása, és a közvetlen beavatkozások sora. A gazdasági, politikai és biztonsági érdekek elegyével az egymást váltó jobb-, vagy bal oldali francia vezetés a befolyás fenntartására törekedett a frankofón Afrikában.

1990-ben Mitterrand elnök új Afrika-politikát ígért, amelyben a gazdasági és katonai segítséget kiegészítik a demokrácia és a jó kormányzat támogatásával. Két évvel később a francia miniszterelnök kijelentette, hogy az afrikai kormányoknak maguknak kell megtalálniuk a demokrácia felé vezető utat mindenféle francia beavatkozás nélkül. A franciák 1997-ben átalakították afrikai békefenntartó szerepüket. A cél a következő volt: három afrikai regionális szervezet bevonásával, az afrikai erőket képessé tenni ENSZ vagy regionális keretekben működő békefenntartásra. A franciák ehhez kiképzési, logisztikai és pénzügyi támogatást adtak.[7] A franciák ennek szellemében nem avatkoztak be 1999-ben Elefántcsontparton, továbbá bezártak a hétből két katonai bázist, és húsz százalékkal, hatezer főre csökkentették a kontinensen állomásozó csapataik létszámát.[8]

A francia katonai politika Jacques Chirac elnök második ciklusában, 2002-ben indult és a francia haderő fejlesztését az ország nemzetközi ambícióinak rendelték alá.

Az európai haderő felállításának szorgalmazása mint biztonságpolitikai cél

A franciák régi célja volt az amerikaiaktól független európai haderő felállítása, hogy ezáltal a külpolitikai cselekvőképességük megmaradjon. A délszláv háború alatt Mitterand és Kohl kancellár egy francia–német Eurocorps felállítását javasolták. A NATO égisze alatt az amerikaiak tervei szerint létrejött, a délszláv háborút lezáró daytoni béke oda vezetett, hogy a nyugat-európai vezetők, Nagy-Britanniát is beleértve, egy hatékonyabb európai katonai képesség kialakítása mellett tették le a voksukat.[9] Ennek részét képezte a St. Malo-i nyilatkozat (az EU vezetők találkozóján) Franciaországban, melyen Franciaország és Nagy-Britannia egy, a NATO-n belüli erősebb európai identitás kialakítására tett javaslatot. [10] A francia terv egy önálló, az amerikaiakkal szemben ellensúlyt képező európai haderő felállítására nem talált partnerre a németeknél és az angoloknál sem. Dominique Moisi kifejtette: „Az egyetlen ütőkártya Franciaország kezében, amellyel képes kihívást intézni az amerikai hegemóniának, az Európa, és hogy ezzel élni tudjon, Párizsnak le kell mondania szuverenitása jelentős részéről."[11] Az iraki háború nem törte kedvét az európai ütőerő kialakításán fáradozóknak, egy gyorsreagálású hatvanezer fős alakulat létrehozásáról továbbra is szó van a német–francia brigádra alapozva. Az EU védelmi erejének létrehozását hátráltatja

[6] Frédéric Bozo, La politique étrangere de la France depuis 1945 (Paris: La Découverte, 1997), 16.p

[7] Francia Hadügyminisztérium: „Reinforcement des Capacités Africaines de Maintien de la Paix"; in www.défense.gouv.fr/ena/activites/recamp

[8] Jean-Emmanuel Pondi, „La cooperation francaise franco-africaine vue d'Afrique,", in Revue Internationale et Strategique, no.45. (spring 2002), 132.p.

[9] Jacques Beltran et Frederic Bozo: „États-Unis-Europe: Reinventer l'Alliance"; in Travaux et recherches de l'Institut Francais de Relations Internationales (2001)

[10] Jolyon Haworth, „La France, l'OTAN et la sécurité européenne: status quo ingérable, renouveau introuvable"; in Politique Etrangere, no. 4. (2002) 123.p.

[11] Dominique Moisi: „The Trouble with France"; in Foreign Affairs 77, no.1 (1998), 98.p.

a tagállamok politikai ellentéte és a költségvetési korlátok. Míg néhány elemző meg van győződve róla, hogy az európai véderő Nagy-Britannia nélkül is megvalósítható, addig a katonai elemzők szerint ez kivitelezhetetlen. Nagy-Britannia részvétele pedig azt jelenti, hogy továbbra is az Egyesült Államok befolyása alatt marad az európai védelmi politika.

Az I. Öböl-háború, majd az iraki repülési tilalomban való részvétel bebizonyította, hogy a francia haderő nem rendelkezik a modern hadviselés alapvető feltételeivel. Ezért Chirac kormányának nem maradt más választása, mint a katonai költségvetés emelése (hat év alatt 15%-kal szándékozott megemelni). Közben Franciaország kifejezte azon igényét, hogy visszaintegrálódna a NATO katonai szervezetébe, és emellett egy párhuzamos európai katonai döntési központ létrehozását sürgetette, ami 2003 augusztusában Brüsszelben létre is jött. Közös katonai szállítógépek beszerzéséről és az USA-tól független Eurospace szatelit rendszer létrehozásában állapodtak meg a felek.

Az europuissance alapvető célja az, hogy az EU képessé váljon érdekei meghatározására és rendelkezzen az ezt alátámasztó katonai erővel is. A délszláv háború bebizonyította, hogy Nyugat-Európa két erős katonai hatalma, Franciaország és Nagy-Britannia, nem rendelkezik azzal a katonai potenciállal, amely ilyen válságok megoldásához szükséges. Komoly haditechnikai fejlesztések nélkül Európa nem válhat függetlenné az amerikai gyámkodástól. Európának szükséges változtatnia felfogásán: pozitívan kell hozzáállnia az erő felhasználásához és fel kell adnia jelenlegi pacifizmusát.[12] A franciák tervei szerint kormányközi és nem annyira a brüsszeli bürokráciának lenne alárendelve a születendő európai erő.

A francia koncepció értelmében az európai védelmi képesség nem azt jelenti, hogy a sajátos nemzeti érdek eltűnik. Ellenkezőleg, a közös kül- és biztonságpolitikának köszönhetően Európa végre saját hangján szólalhat meg a világpolitikában.

Irak kérdése és a francia külpolitika

Azt a francia külpolitikát, amely rendkívüli módon irritálja az amerikaiakat, a franciák maguk egy multipoláris világ megalkotása felé tett lépésnek tekintik. (A multipolarizmus egyértelműen az Amerika ellenesség megjelölése, noha a franciák nem győzik hangsúlyozni, hogy milyen remekül együtt tud működni Franciaország és az Egyesült Államok olyan kérdésekben, mint a terrorizmus elleni háború, Afganisztán, Koszovó és békefenntartás Afrikában.) Ez egyenes folytatása de Gaulle harmadik utas politikájának, amelyben egy geostratégiai helyet látott országának az USA és a SZU között. Hubert Védrine, a Lionel Jospin vezette francia kormány külügyminisztere az USA unipolaritásán túl felemelkedő multipoláris világról elmélkedett.[13]

Franciaország 2003 márciusában vétót helyezett kilátásba az ENSZ BT-ben Irakkal kapcsolatban. Ezzel a francia diplomácia keresztülhúzta azt a brit számítást, hogy egy második ENSZ határozat birtokában lehet elindítani a háborút Irak ellen. Így az USA-nak nem volt más választása, mint március 19-én ENSZ felhatalmazás nélkül véget vetni Szaddám Huszein rendszerének.

De Gaulle-nak volt egy víziója, mely szerint Franciaország válhat a független afrikai, arab és ázsiai nemzetek szószólójává a világpolitika színpadán.

[12] Gilles Andreani: „L'Europe de la defense: Y a t'il encore une ambition francaise? In Politique Étrangere (winter 2002) 999.P.

[13] Hubert Védrine with Dominique Moisi: France in an Age of Globalization , Brookings Institution, 2001m Washington DC; 2.2p.

Chirac közel-keleti elköteleződése személyesen sokkal régebbre vezethető vissza. Valery Giscard d'Estaing elnök, aki noha rendkívül elkötelezett volt a külpolitika iránt, szabad kezet adott ifjú miniszterelnökének a Közel-Kelet térségében.

A gaullista arab-politika fő pillérei: Izrael kritikája, kritikai hozzáállás az USA-hoz és a független arab államok támogatása. Noha Franciaország katonái is aktívan részt vettek az Irakot sújtó ENSZ szankciók ellenőrzésében, Párizs folyamatosan bírálta azt alacsony hatékonysága miatt. A franciák egyik fő támogatói voltak az olajat élelemért nevű programnak (ami az ENSZ egyik legnagyobb korrupciós botrányává is vált időközben).

Az 1990-es években rengeteg különböző csoport volt befolyással a francia iraki politikára. A nyomást gyakorlók szerették volna helyreállítani az 1980-as oly nagyon virágzó kapcsolatokat. Az OECD országok közül Franciaország ápolta a legjobb kapcsolatokat az iraki rezsimmel. 1990-es évek végére az Elf, a Total és az Alcatel-Alshtrom újra kinyitotta irodáit Bagdadban. Az 1995-ben hozott 986-os ENSZ határozatot (olajat élelemért) követően felfutott a francia–iraki kereskedelem (685 mE-1,6 md€-ra 1997–2001)[14]. A 986-os ENSZ határozat árnyékában a francia Elf és Total, valamint a kínai olajvállalat, a CNPC és az orosz Lukoil megállapodásokat írtak alá az iraki féllel az országot sújtó szankciók lezárása utáni olajkitermelésről.[15]

Jacques Chirac francia elnök a 2002. szeptember 9-ei New York Timesnak kifejtette az Irakkal kapcsolatos francia álláspontot: először is kategorikusan elutasította az unilaterialista megelőző katonai akciót. Ez szerinte súlyos csapást jelentene az ENSZ égisze alatt működő nemzetközi rendre. Másodszor hatékonyabb fegyverzetellenőrzésre van szükség, az 1441-es ENSZ BT határozat értelmében újra be kell küldeni az országba a fegyverzetellenőröket. El kell választani egymástól a fegyverzetellenőrzést és a rezsimváltást.[16]

A francia–német–orosz összefogás az iraki háború idején a multipoláris világ előfutáraként értelmezhető. (Az valószínűleg a francia stratégák fejében akkor nem fordult meg, hogy a multipoláris világ fél évtizeddel később, mint G20-ak, teljesen más képet mutat majd.) 2003. február 10-én Németország, Franciaország és Oroszország az ENSZ BT 1441-es határozata alapján álló ENSZ misszió folytatása mellett tett tanúbizonyságot, ellenezve a katonai erő bárminemű, úgynevezett preventív jellegű felhasználását. A francia–orosz elnöki találkozó után tartott közös sajtókonferencián Chirac elnök az EU–orosz kapcsolatok új tartalommal való megtöltéséről beszélt (megemlítve az űrkutatásban való együttműködést). Putyin orosz elnök természetesnek vette az együttműködést, amelyet megalapoz a történelmi múlt. [17]

Az említett sajtókonferencián Putyin kifejtette, hogy a küszöbön álló EU-bővítés következtében az orosz kereskedelem több mint 50%-a az EU-val fog lebonyolódni, így Oroszország számára az EU válik a legfontosabb kereskedelmi partnerré.

---

[14] Érdekeiket előtérbe helyezve külföldön, a franciák szemet hunytak a megvesztegetés, a korrupció és még a népirtások fölött is. Jacques Chirac még mint miniszterelnök a hetvenes években két nukleáris reaktort adott el Szaddám Huszein Irakjának, aki úgy fogalmazott, hogy ez a franciákkal kötött üzlet az első lépés az arab atombomba megteremtése felé. Az 1990-es években a francia olajipari óriás, a TotalFinaElf hat éven keresztül fejlesztette az iraki olajtartalék 25%-át kitevő Majnoon és Bin Umar olajmezőket. Az Alcatel 75 millió dolláros megbízást nyert Baghdad mobilhálózatának kiépítésében. Csak 2001-ben 60 francia cég 1,5 milliárd $-os forgalmat bonyolított le Irakkal az olajat az élelemért cserébe. Az Elf 2003-as korrupciós botránya megmutatja azt a módot, miként képviseli Franciaország külföldön az üzleti érdekeit. További részletek: Becky Tinsley: France's secret dirty wars; in New Statesmen, 28 June 2004, 19.p.

[15] David Styan: Jacques Chirac's 'non': France, Iraq and the United Nations, 1991-2003; in Modern &Contemporary France Vol. 12, No. 3, 2004., 378.p.

[16] Interview with Jacques Chirac; in The New York Times, September 9, 2002, www.nyt.com/2002/09/09

[17] Joint press conference of Presidents Jacqoues Chirac and Vladimir Putyin, Paris 10 February 20003, www.diplomatie.gouv.fr.

A francia vízió a multipoláris világról nem abból állt, hogy létrehozzanak egy, az amerikai külpolitikát ellenző ország csoportot. Inkább az amerikai befolyástól szerették volna függetleníteni magukat. Dominique De Villepin külügyminiszter szerint a francia álláspont nem Amerika-ellenes, a multipolaritás egy olyan rendszer, amelyben minden nagyobb földrajzi régió, nagyhatalom és államszövetség közösen vállalhat felelősséget a világ sorsáért az ENSZ felügyelete alatt.[18] A francia védelmi miniszter szerint a NATO marad az európai védelmi rendszer alapja és ezen oknál fogva a franciáé is.

Az amerikaiak ezzel szemben a franciák törekvésében az USA hiperhatalmának korlátozását látták az Európa irányába szorgalmazott döntéshozatali mechanizmusok és erőátcsoportosítás révén, amit csak betetőzne az IMF-ben és a WTO-ban az amerikai erő korlátozása. Az eredmény egy olyan multipoláris világrend lenne, amelynek a működési elve (modus operandi) a multilaterializmus.[19]

A francia baloldal szerint a multipoláris világ gyorsan regionális imperializmussá alakulhat át.[20]

A multipolarizmus alapvető problémája az, hogy az úgynevezett pólusok sem nem eléggé erősek, sem nem eléggé stabilak ahhoz, hogy ellensúlyozzák az amerikai erőt. Nyugat-Európában meglehetősen tartózkodóan fogadták a francia javaslatot, mert nem akarták, hogy az USA-val fennálló kapcsolatuk bárminemű kárt szenvedjen.

Vége a francia vezető szerepnek a kontinensen?

A francia szavazók 2005-ben elvetették az EU alkotmányát a népszavazáson, ez fényes bizonyítéka annak, hogy Franciaország mély válságba süllyedt és elvesztette a képességét, hogy vezesse az EU-t.[21] A választási kudarcot két tényező eredményezte: a francia társadalom általános válsága és a francia Európa koncepció megfeneklése. Az első azt bizonyítja, hogy a háború utáni francia társadalmi modell nem működőképes többé. Franciaország önbizalma megrendült, elitje alapkérdésekben is megosztott, és elvesztette a közbizalmat is. Gazdasága közel egy évtizede vagy minimálisan növekszik, vagy stagnál, jóléti modellje súlyos nyomás alatt van, az etnikai integrációt pedig kikezdték a zavargások. Eközben az EU-n belüli pozíciói védekezővé alakultak, a franciák úgy érzik, hogy az EU bővítése ellenükre volt.

A francia egyensúlytalanság legfőbb oka a gazdaság és ezen belül is a magas munkanélküliség. A II. világháború után a központi gazdaságtervezés és a nagy állami szektor segített abban az országnak, hogy 30 éven keresztül egy növekedési pályára álljon. 1990-től az állami beavatkozást visszafogták, a nagy cégeket privatizálták, a francia cégek jól megállták a helyüket a globális versenyben, de a munkanélküliség nem csökkent érezhetően. Az egyik legfontosabb oka ennek, hogy a francia munkaerő a legkevésbé rugalmas a nyugati világban. A munkanélküliség leginkább a második és harmadik generációs bevándorlókat sújtja.

Az EU kormányzásának kormányközi modellje sokba kerül. A franciák mindig is ellenezték egy erős Európai Parlament és az európai vezetők közvetlen választását, mert ebben a

[18] Joint press conference of the French, Russian, and German foreign ministers, Paris, 5 March 2003, www.diplomatie .gouv.fr.

[19] Michael Brenner and Guillaume Parmentier, Reconcilable Differences: US-French Relations in the New Era (Washington DC, Brookings Instituion 2002), 118.p.

[20] Jean-Luc Mélenchin, „Le 'Che se trompe d'armes"; in Nouvel Observateur, 16 January 2003.

[21] Stephen Philip Kramer: The End of French Europe?; in Foreign Affairs, Jul/Aug2006, Vol.85. Issue 4, 126-138.p.

szuverenitásuk csorbulását látták. De ez egy technokrata EU-hoz vezetett, amelyet nehéz szeretni, könnyű félni tőle és leszavazható bármilyen következmények nélkül.

A kibővítés következtében az EU-ban megnőtt az olyan középhatalmak súlya, mint Spanyolország vagy Lengyelország, akik már komoly amerikai támogatással nem akarják követni a francia–német vezetőket. Közben London is aktívabb szerepet kezdett el játszani Európában, és sikeresebbnek tűnő szociogazdasági modellt is működtet, mint Német- vagy Franciaország.

A francia önkép harmadik fontos tényezője az amerikai befolyással szembeni ellenállás.

Irak egy fordulópont lett az amerikai–francia kapcsolatokban az elmúlt ötven évben. A franciák az ENSZ-ben briliáns diadalt arattak az USA felett, amikor a vétó lebegtetésével megakadályozták a felhatalmazás elérését, mely keretében a franciák a multipolaritás védőügyvédje szerepében léptek fel.

Nicolas Sarkozy: „egy amerikai neokonzervatív francia útlevéllel”[22]

Sarkozy hatalomra lépése előtt Franciaország egy demoralizált államnak tűnt, a franciák szemében az ország elvesztette saját útját, és egy olyan új politikai vezetőre vágytak, aki vissza tudja adni a gloire-t. Sarkozy azt állította magáról, hogy gaullista, de magáénak vallotta a francia politikában tabunak számító liberális értékrendet. De Gaulle nézete szerint a liberális az angolszász érdekek megtestesítőinek a jelölője.

Washington szemszögéből nézve Nicolas Sarkozy francia elnökké választása volt a legjobb hír, ami az utóbbi időben Európából jött.[23]

Sarkozy a legideálisabb korban lett az ország elnöke, előtte már komoly kormányzati pozíciókban is kipróbálhatta magát, volt belügyminiszter és pénzügyminiszter is. A belpolitikában a kilencvenes évek elején bevezetett 35 órás munkahét után Franciaországot joggal csúfolták szabadidő orientáltságú kultúrának, ez vezetett a munka terén a Bonjour paresse! (Hello lustaság) mentalitás kialakulásához. Sarkozy ezt a következő életfilozófiával igyekezett feloldani: „Dolgozz többet, keress többet!”

A multikulturálissá vált francia társadalomban Sarkozy kormánya is hasonlóan épült fel, soha nem látott mennyiségben juttatott felsővezetői, kormányzati pozícióba nőket és etnikai kisebbséghez tartozókat.

Külpolitikájára jól illik a mini-forradalom kifejezés. Célja a nagyobb francia nemzetközi befolyás megteremtése és a transzatlanti harmónia elérése volt a globális terrorista fenyegetettség idején. Az eredmény: az USA irányában folytatott francia külpolitika az addigi teljes ellentettjébe fordult, az EU diplomáciája pedig egy magasabb fokozatba kapcsolt, és az ország aktívvá vált a tágabb értelemben vett Közel-Keleten.

„J’aime l’Amérique” (Szeretem Amerikát)[24]. Az elnök célja nemcsak egy szorosabb francia–amerikai külpolitikai szövetség létrehozása volt, hanem az amerikai kultúra megbecsültségének a helyreállítása is Franciaországban. Sarkozy számítása szerint Franciaország és Európa többet fog elérni együttműködve Washingtonnal, mint ellene dolgozva.[25]

[22] Gaullist no more?; in Economist, 4/5/2008, Vol. 387 Issue 8574, p.54.
[23] Ronald Tiersky: France Returns to Center Stage; in Current History March 2008. p.99-104.
[24] Ronald Tiersky: France Returns to Center Stage; in Current History March 2008. p.102.
[25] Michel Foucher: Quelles frontières et quel projet pour l’Union ?; in www.monde-diplomatique.fr/2007/05

Sarkozy feloldotta az EU alkotmány leszavazása utáni válsághelyzetet is, új mini-egyezményt (lisszaboni-szerződés) alkotva, amely szinte megegyezik az alkotmánytervezettel, de azt már nem vitte népszavazásra, és a parlament két házával fogadtatta el.

Az EU-t szokták azért kritizálni, mert nem foglalkozik azzal, hogy Európát stratégiailag elhelyezze a világ térképén. Néhány francia elemző szerint az EU keleti bővítése akaratlanul is csökkentette a közösség külpolitikájára gyakorolt francia befolyást (nem teszik hozzá, hogy az amerikai viszont ezzel arányban jelentősen megnőtt).

A kelet felé való bővítés (amely állítólag Németországnak kedvezett) ellensúlyozására Franciaország, Spanyolország és Olaszország közreműködésével a mediterrán világ felé igyekszik orientálódni. [26]A franciák vezette európai politika a Mediterrán térségben inkább kooperatív, mint versenyző lesz az USA-val a térséget tekintve. Az EU barcelonai folyamat a tizenkét mediterrán partnernek szabadkereskedelmi övezetet, szabályozott gazdasági segítséget, valamint politikai és biztonsági partnerséget ajánl.

A feléledt Oroszország Európa legnagyobb biztonsági problémája lett, nem katonai, hanem gazdasági értelemben, mivel az EU legnagyobb energiaszállítójává lépett elő a keleti bővítésnek köszönhetően.

Az orosz kérdéshez Nicolas Sarkozy ambivalensen viszonyult. A chiraci időkkel ellentétben, most Washington, Párizs és Berlin együtt próbálta meg elejét venni az orosz ambíciók túláradásának.

De a francia külpolitika másik aspektusa, a pénz sem maradt tétlen. A már jól ismer Total 2007 júliusában egy konzorciumot alakított az orosz Gazprommal az Északi-sarki gázmező kiaknázására.(Emellett a holland Gasunie beszállt az északi áramlatba, amely közvetlen nyersanyagszállítást tesz lehetővé Németország és Oroszország között.)

Az EU ezzel szemben a Nabucco olajvezeték tervét támogatta a nemzetközi fórumokon, amely az iráni és azeri gázt juttatná el Törökországon keresztül Nyugat-Európába, Oroszországot kiiktatva a rendszerből.

A tekintélyelvű orosz politikai rendszert kritikával illette, noha gratulált Putyin pártjának választási sikeréhez. Koszovó elismerése terén a német–amerikai irányvonal mellé csatlakozott.

Iránnal kapcsolatban nagyon határozottan kiállt Teherán nukleáris ambíciói ellen. (Chirac még úgy gondolta, hogy egy-két iráni atombomba nem a világ vége.) Sarkozy Washington mellé állva azt mondta, hogy Iránnak választania kell az iráni bomba, vagy Irán bombázása között."[27] Januárban bejelentették, hogy Franciaország felállít egy katonai bázist az Egyesült Arab Emirátusokban, közvetlen Iránnal szemben. Az Emirátusokban két polgári célra használható atomerőművet kezdtek el építeni, ezzel négyre növelve az arab országokban beindított nukleáris projektek számát (a másik kettő Algériában és Líbiában épül).

Sarkozy mint Izrael barátja jelent meg a közel-keleti térségben, de emellett nem kívánta kockára tenni az arab országokkal meglévő francia gazdasági és kereskedelmi érdekeket sem.

Franciaország hathatós segítségével 2007 novemberében európai haderőt telepítettek (Eufor) Csád keleti és a Közép-Afrikai Köztársaság észak-keleti részébe a darfúri konfliktus miatt fennálló menekültügyi helyzet kezelésére. Az EU-nak, noha hivatalosan 1,7 millió katona

---

[26] Rémy Leveau: „La France, L'EU et la Mediterennée: Un espace a construire"; in Politique Etrangere (winter 2002-2003): 1032.p.

[27] Selig S. Harrison Les ultras préparent la guerre contre l'Iran ; in www.monde-diplomatique.fr/2007/10

teljesít szolgálatot a területén, rendkívüli módon nehezére esett a 4300 fős kontingens kiállítása.[28]

Konklúzió

Történelmileg elmondható, hogy a francia és az amerikai külpolitikai tradíció a nemzeti ideológiára épített különlegességen alapul, amelynek gyökerei megtalálhatók forradalmi tradícióikban. Mindketten azt hiszik, hogy az ő politikai kultúrájuk tartalmazza azokat az értékeket, amelyeken a nemzetközi rendszernek alapulnia kell. Ez az univerzális látásmód készteti őket, hogy privilegizált pozíciót követeljenek maguknak a nemzetközi rendben. A II. világháború utáni világrendben az USA bizonyos szinten alávetette magát a multilateriális rendszernek, amelyben kiemelt szerep jutott az ENSZ-nek. A Bush-kormányzat, hogy igazolja unilaterialista politikáját, az emberi jogok, a demokrácia és a szabadság fogalmak amerikai eredetét hangsúlyozta ki. A franciák ezzel szemben saját univerzális üzeneteiket igyekeznek az ENSZ és a nemzetközi jog keretein belül megfogalmazni (a nekonzervatívok szerint a gyengék érvelnek így).

Sarkozy, úgy látszik, feloldotta ezt a dilemmát azzal, hogy a francia külpolitikát belehelyezte az atlanti térbe. Nem rivalizál a sokkal erősebb Egyesült Államokkal, hanem megpróbálja kiegészíteni annak szerepét a valamikori francia befolyási övezetekben. Az európai súlyvesztést elfogadta, és ünnepélyes külsőségek között 2009 tavaszán visszatért a NATO katonai szervezetébe. Az afrikai térségben a kínai előretörés ellensúlyozására már kevés Franciaország ereje, ezért felvállalja az USA alvállalkozója szerepét.

[28] Léon Koungou: L'Union européenne s'engage a reculons; in www.monde-diplomatique.fr/2008/02